

In het hart van

Ze trouwde met de negentiende-eeuwse Oldenzaalse huisarts Bernard Essink. Maar de Lichtenvoordse Helena van Basten Batenburg was meer dan 'de vrouw van'. In een periode dat dat voor dames van stand *not done* was, beschreef en bewaarde ze de geschiedenis van Oldenzaal. En gaf en passant een beeld van haar eigen tijd, toen katholiek zijn weer mocht.

door Gerard Lage Venterink

Haar naam was lange tijd vooral verbonden met enkele mooie oude panden in en om de stad. Het doktershuis in de bocht van de Deurningerstraat dat ze met haar man bewoonde. En de prachtige villa die ze in de glooiingen van de Boerskotten, even ten zuiden van Oldenzaal, liet bouwen.

Maar Maria Helena Christina van Basten Batenburg (1819-1890) nam niet alleen de taken waar die een vrouw van goede, burgerlijke huize in de negentiende eeuw geacht werd te vervullen. Ze schreef daarnaast ook. Tamelijk veel zelfs. De afgelopen jaren werden vier bijzondere documenten van haar hand gevonden: een Kroniek van Oldenzaal van de negende tot negentiende eeuw, een geschiedenis van de Oldenzaalse familie Kock, eentje van haar eigen Achterhoekse familie en een boekje 'Aantekeningen van bijzonderheden, voorgevallen in Oldenzaal en Lichtenvoorde'.

Ook in die laatste drie werken schemert de negentiende eeuw duidelijk door, zegt Rutger van Basten Batenburg van de Van Batenborgh Stichting, een organisatie die verschillende familiearchieven beheert. „Het is heel interessant te zien hoe een vrouw in die tijd naar haar eigen familie kijkt. Ze schrijft heel levendig. Deugden en ondeugden van haar familieleden worden ijverig weergegeven. Of van patiënten, over wie ze herhaaldelijk meldt dat ze slecht betalen.”

Ze legde voorts ook veel overleveringen vast, die onder de Oldenzaalse bevolking de ronde deden. Een vroege vorm van 'oral history'. „Een aardig voorbeeld is de

verwijzing naar kinderversjes die ze geeft. In de zeventiende eeuw zongen kinderen liedjes over de bisschop van Münster: 'Berent van Galen stak Losser in brand, jaagt den schurk aan de kant'. Ze geeft zo ook een heel goed beeld van het dagelijks leven en de tijdsgeest.”

Die tijdsgeest is in haar eigen geval doordrenkt van het katholicisme. Helena of Lena, zoals ze werd genoemd, stamde uit een katholiek Achterhoekse geslacht. Ze werd groot in een tijd dat haar religie na anderhalve eeuw achterstelling weer dezelfde rechten kreeg als het protestantisme. Een gegeven dat kerk en katholieke notabelen aangrepen om hun

'Haar verhaal is bijdrage aan de geschiedenis van wat vrouwen vermochten'

invloed uit te breiden en het eigen volksdeel te emanciperen. Haar werken passen in die geest. Ze zijn, schrijft ze ergens, bedoeld voor haar familieleden 'als eene bron waaruit zij voor zich menig goed voorbeeld van geloof, deugd en vaderlandsliefde zullen vinden'.

Maar Helena schreef niet alleen. Ze bewaarde ook. Het familiearchief bijvoorbeeld. Daarin bevonden zich tal van bijzondere stukken, waaronder brieven van Philippus Rovenius. De apostolisch vicaris Rovenius speelde in de zeventiende eeuw vanuit Oldenzaal een grote rol in de contra-reformatie, de beweging die het katholicisme na de opkomst van het

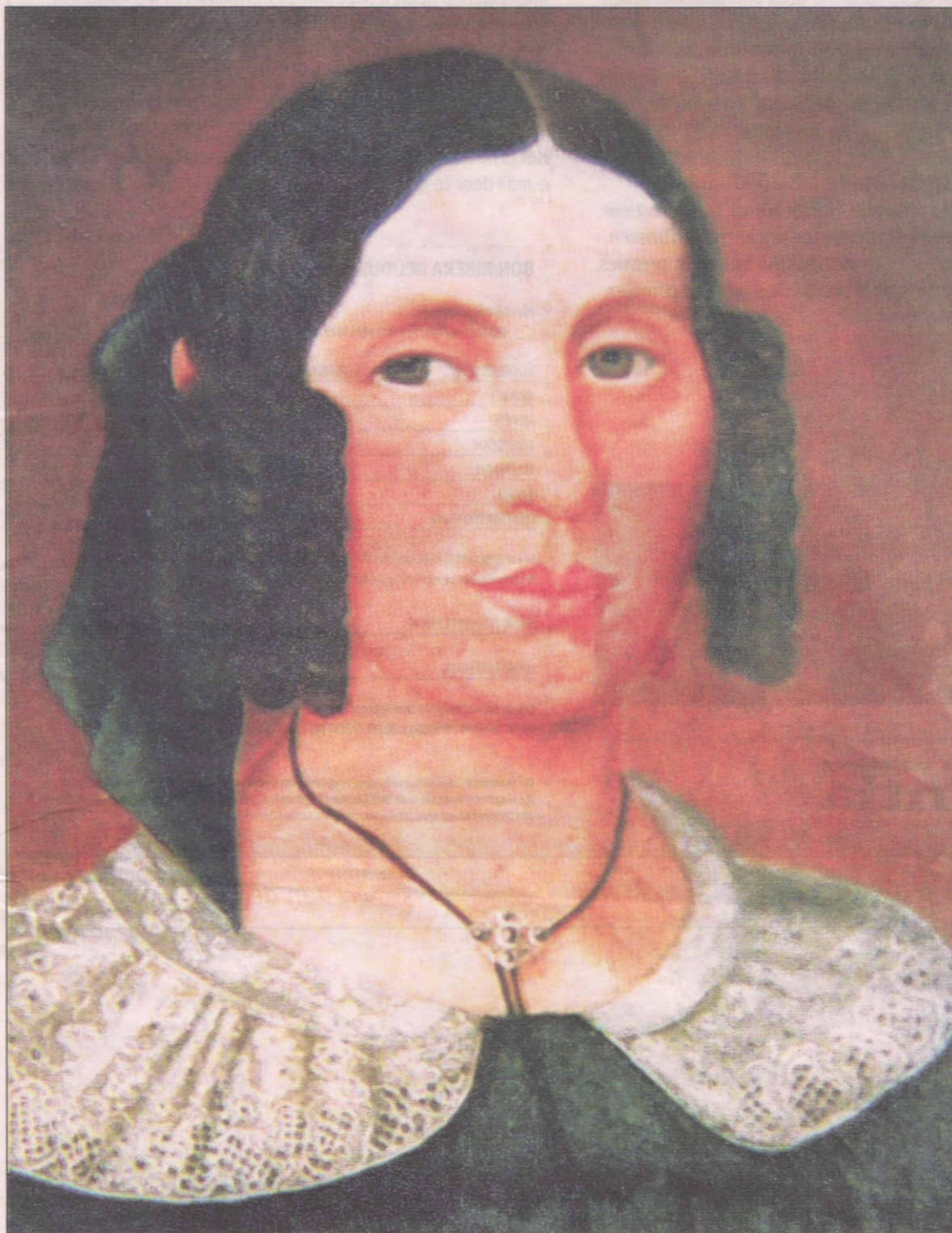

Mevrouw Essink-van Basten Batenburg op een foto.

Beeld van Plechelmus, dat mevrouw Essink enige tijd bewaarde.

de katholieke emancipatie

Een schilderij van een nog jonge Helena van Basten Batenburg.

protestantisme probeerde te redden en te vernieuwen.

Ook het kostbare zilveren borstbeeld van de H. Plechelmus, tegenwoordig weer een pronkstuk in de Oldenzaalse basiliek, moet ze enige tijd in haar kelder hebben bewaard, aldus Van Basten

Batenburg. Wat minder vreemd is, dan het lijkt. Veel oude kerk-schatten werden van de zeventiende tot de negentiende eeuw bij 'goede' katholieken thuis opgeborgen. In afwachting van betere tijden.

Zowel in haar schrijven als in

haar bewaren vormt ze een schakel tussen de periode dat het katholicisme in Twente onder vuur lag en dat het weer geoorloofd was, zegt Guus Goorhuis. Goorhuis schreef eerder veel over katholiek Oldenzaal en was betrokken bij het voorlopige in kaart

brennen van het werk en de archieven van mevrouw Essink-van Basten Batenburg.

„Ze heeft een geweldige conserverende werking gehad voor de katholieke geschiedenis van Twente. Aan haar eigen geschriften en het materiaal dat ze bewaarde, danken we een kennis, die anders waarschijnlijk verloren zou zijn gegaan.”

Om die reden wil de Van Batenborgh Stichting een boek aan Helena Essink-van Basten Batenburg en haar teruggevonden geschriften wijden. Het is de bedoeling dat de historicus Conrad Gietman uit Geldermalsen in de loop van dit jaar met het karwei begint. Het moet een werk opleveren, dat niet alleen voor de geschiedenis van Oldenzaal en katholiek Twente van belang is.

Helena Essink-van Basten Batenburg verbond immers niet alleen verschillende periodes in Twente met elkaar, maar ze vormde ook een brug tussen de katholieke delen van Twente en de Achterhoek. Die hadden, in een tijd dat het protestantisme in Nederland domineerde, waarschijnlijk meer contact met elkaar dan algemeen aangenomen.

„Ze beschrijft bijvoorbeeld dat er regelmatig vrouwen vanuit Groenlo naar Oldenzaal kwamen, om zo hun huwelijksmarkt wat te vergroten”, zegt Rutger van Basten Batenburg.

Bovendien maakte ze deel uit van een groepje publicisten als J. Hofman, P.C. Molhuysen en de Lutter pastoor J. Geerdink die hielpen de katholieke emancipatie van de negentiende eeuw vorm te geven.

„Het is bijzonder dat ze als vrouw, die waarschijnlijk alleen maar de Latijnse school in Vreden had bezocht, daarbij hoorde. In die zin is haar verhaal ook een bijdrage aan de geschiedenis van wat vrouwen in die negentiende eeuw, ondanks alle beperkingen die hen werden opgelegd, vermochten.”

➔ Op de site van de Van Batenborgh Stichting is al de nodige informatie over Helena Essink-Van Basten Batenburg te vinden. Zie: www.vanbatenborgh.nl